

ASPECTE DE ISTORIE LOCALĂ REFLECTATE ÎN PUBLICISTICĂ SĂLAJANĂ INTERBELICĂ. II.

Realitățile politico-socio-economice modificate și marcate de procesul făuririi depline a statului național unitar român au impus autorilor de materiale istorice din presa sălăjană interbelică o acțiune de regândire, rescriere și reinterpretare a trecutului Transilvaniei și implicit a istoriei Țării Silvaniei.

Scrisul istoric respectiv se află puternic angajat în faza de trecere de la stadiul unor contribuții marginale, provinciale la fenomenul încadrării definitive în ansamblul istoriei naționale. Acțiunea de veridic pionierat inițiată, nu îndeajuns de sistematică în metodă și tematică se manifestase cu precădere în coloanele presei culturale, făcând cunoscute aspecte neștiute de istorie locală ori popularizând fapte, evenimente și personalități din trecut, în baza cercetării unui bogat material arhivistic destinat unui grup științific extins.

Informația vastă și inedită în plan documentar necesită posibilitatea analizării și punerii în valoare prin introducerea în circuitul științific, atit din punctul de vedere al completării cunoștințelor slujitorilor școlii îndeosebi, a inițierii și angrenării acestora în procesul de cercetare și publicare, cit mai ales în ideea asimilării datelor în legătură cu trecutul Sălajului ca și a trezirii și sporirii interesului pentru istorie în general.

Constatăm că sfera tematicii abordate este vastă și diversă, materialele sînt în general bine documentate și mărturisesc soliditatea dar și varietatea cunoștințelor istorice demonstrate de autorii înșiși. Focarul articolelor de istorie este centrat precumpănitor pe istoria autohtonă și desigur pe descifrarea meandrelor trecutului Sălajului, analizat din diferite puncte de vedere: politic, economic, social, cultural, instituțional.

În ceea ce urmează ca o continuare la materialul publicat anterior ne propunem o scurtă prezentare de istorie culturală sălăjană prin cuprinderea unor aspecte privind învățămîntul, instituții, societăți și asociații culturale, elemente rezultate din analiza întregii publicistici sălăjene interbelice care abordează o asemenea problematică¹.

Rolul „Astrei” în general, dar mai ales activitatea despărțămîntului sălăjan a constituit obiectul a numeroase și temeinic documentate articole. Autorii menționează că Asociațiunea a marcat doar o etapă într-un șir de încercări ale românilor de a organiza societăți culturale și literare care să servească interesele românilor, cărora istoria prea deseori le-a pus la încercare tăria conștiinței apartenenței la o comunitate demnă, precum și fermitatea hotărîrii lor de a supraviețui, de a rezista și de a ieși biruitori din cele mai îndelungi și necruțătoare furtuni dirijate de imperii egoiste și perfide. Se constată că „Astra” are, deci o bogată și stimulatoare poziție, ea este opera unei generații exemplare de oameni politici patrioți și

¹ N. Felseghi, V. Toșa, în *Acta M. P.*, 14—15, 1990—1991, p. 481—488.

cărturari erudiți, o generație care a acționat cu pricepere și dăruire pentru a-și îndeplini îndatoririle față de cultura națională și luminarea poporului².

Înființat în 1870 despărțământul sălăjan al „Astrei”, de la început și-a orientat constant activitatea spre promovarea intereselor naționale vitale ale poporului român, prin întărirea solidarității naționale și ridicarea nivelului cultural și economic al maselor.

Activitățile despărțământului local încearcă să mobilizeze în mod treptat energiile latente ale satului românesc sălăjan în ideea întăririi sale depline spirituale. Tehnica culturalizării, inexistentă în faza de început este depășită prin seria experiențelor spontane și a unor programe sau metode de lucru sigure: răspîndirea presei românești transilvănene și sporirea numărului de abonamente, extinderea numărul agendurilor sau cercurilor sătești, a cursurilor de alfabetizare ca și a conferințelor rurale alături de înființarea unor noi biblioteci populare. Un rol important în acțiunea de impunere a Șimleului drept centru spiritual, de catalizator în stringerea rîndurilor inteligenței românești slabe numeric și risipită în teritoriul comitatului revine nucleului de personalități locale reunite aici și evolute în decursul ultimelor decenii din sec. trecut între care amintim pe: A. Barbulovici, G. Pop de Băsești, A. Cosma, G. Filep, I. Galu, Vasile și Constantin Lucac, I. Nechita, V. Pop, D. Suciu, clerici și laici, avocați, profesori, medici, învățători, preoți, economiști, proprietari funciari sau gazetari ceea ce reprezenta pentru moment germele burgheziei locale în formare și ascensiune.

Pornind de la realitățile satului românesc, de la starea de înapoiere economică a țăranimii, autorii evidențiază strădania despărțământului „Astrei” sălăjene îndreptată spre ridicarea nivelului cunoștințelor în domeniul economiei agrare, cu scopul de a determina populația satelor să introducă pe scară cît mai largă utilaje, perfecționate, să facă o agricultură rațională.

Alfabetizarea și culturalizarea maselor, pătrunderea cărților pînă în cele mai izolate așezări sălăjene, stimularea interesului pentru cunoașterea slovei scrise, deschiderea gustului pentru citit, fie cu scopul delectării fie al instruirii și ca un corolar lărgirea orizontului cunoștințelor, sînt cîteva aspecte surprinse de condeierii interbelici ca obiective majore atinse de despărțământul din Șimleu al „Astrei” demonstrînd că „sălăjenii sînt între cei mai harnici și însuflețiți stegari ai instituțiunii noastre supreme culturale”³.

Între conducătorii „ASTREI” sălăjene în prim plan este situat Alimpiu Barbulovici, președinte de despărțămînt între 1874—1913. În acest interval vicarul patriot al Silvaniei organizează două adunări generale ale Asociațiunii, prima la 4—5 aug. 1878 și a doua la 6—9 aug. 1908, ambele la Șimleu. Serbările din august 1878 sînt apreciate de A. Barbulovici la nivelul unor „afaceri naționale”, motiv pentru care este suflatul organizatorilor⁴. Conform hotărîrilor adunării generale a despărțământului sălăjan ținută la Băsești în 16 iulie 1878, se trimite o invitație de participare și poetului V. Alecsandri proaspăt laureat de la Montpellier „care a eternizat gloria limbii române în concertul națiunilor gîntei latine”⁵. Chiar dacă poetul nu poate fi prezent în Șimleu la data adunării generale, urările sale „de prosperitate, mărire și glorie românismului” adresate sălăjenilor sînt primite cu deosebit entuziasm de participanții la serbări⁶.

A doua adunare generală a „Astrei” găzduită de Șimleu la 6—9 aug. 1908 prezintă și de astă dată un moment de referință în evoluția vieții culturale din Țara Silvaniei, care prin participare, festivități și hotărîri a contribuit la întărirea solidarității naționale, la păstrarea patrimoniului etnic al românilor din aceste ținuturi „în care moaștele marelui Bărnuțiu se odihnesc la loc vrednic”⁷.

² *Gazeta Sălajului*, VIII., nr. 1—2, 6 ian. 1937. p. 1.

³ *Sălajul*, VI, nr. 2, 28 ian. 1925, p. 1—2.

⁴ Din comitetul de organizare a serbărilor „Astrei” făceau parte vicarul Alimpiu Barbulovici — președinte, Vasile Pop — secretar, Ioan Anghial — casier, Ioan Vicaș — controlor, Florian Mărcuș, C. Maier, Simion Oros, Augustin Vicaș — membri.

⁵ *Gazeta Sălajului*, VIII, nr. 29, 17 iul. 1937, p. 2.

⁶ *Idem*, nr. 30, 24 iul. 1937, p. 2—3.

⁷ *Sălajul*, VI, nr. 2, 28 ian. 1925, p. 1—2.

O altă categorie de informații de mare interes, inclusiv pentru specialiști o reprezintă suma datelor despre trecutul învățămîntului sălăjan din zorii epocii moderne și pînă în anii premergători actului de la 1 Decembrie 1918.

Între primele documente vizînd învățămîntul etatist comitatens se menționează două ordine emise de guvernul din Sibiu la 7 aprilie 1776 prin care factorii locali sînt solicitați „ca în toate comunele principatului să acorde intravilane pentru preoți și învățători iar pretorii plaselor să compună pe comune tabloul tuturor școlarilor între 6 și 14 ani cu mențiunea dacă urmează sau nu școala”⁸. Dintr-o perioadă apropiată un alt document prezintă o listă cu 63 învățători români care funcționau în școlile Sălajului la 1785⁹.

Acțiunea întreprinsă ulterior de autorități la 1811, de înregistrare a tuturor copiilor de vîrstă școlară trebuie pusă pe seama ordonanței din vara anului 1810 a Oficiului comitatului Solnocul Mijlociu, care în baza ordinului gubernial 5398 din 1 aug. 1808 cere tuturor primpretorilor să facă conscrierea școlilor, a copiilor de vîrstă școlară, a învățătorilor precum și plata acestora. Ordonanța menționa că „în acele sate, unde se află școli și învățători să-i constrîngeți pe locuitori fără deosebire de naționalitate și religie și sub presiunea pedepsei să-și trimită copiii la școală”¹⁰. Dacă mai înainte problemele școlare fuseseră lăsate pe seama bisericii, a diferitelor confesiuni, acum statul consideră școala o problemă politică și se ocupă nemijlocit de organizarea, conducerea și controlul învățămîntului. Concepția cu privire la școală, instituție care poate și trebuie să contribuie la ridicarea economică și morală a cetățenilor, la formarea acelui tip de cetățean de care are nevoie societatea, a fost acceptată și de Curtea de la Viena.

Concepută în baza regulamentului școlar în vigoare, a celei de a doua Rațio educationis din 1806, ordonanța 514 din 1810, cere autorităților locale înfățișarea pe baza verificării personale a primpretorilor, a situației reale privind școlarizarea copiilor în fiecare localitate din comitat. Se încerca a se răspunde astfel unuia din principiile care străbate amintita patentă, acela privitor la deschiderea de școli în fiecare comună unde este parohie, sau în cazuri speciale de comune sărace și apropiate să se asocieze și să-și deschidă împreună o școală. După cum se știe acest regulament școlar de la 1806 readuse preponderența spiritului religios în învățămînt, îndepărtînd aproape toate elementele progresiste din vechea Rațio de la 1777, chiar dacă se fac unele concesii limbilor naționale.

Din rapoartele și tabelele trimise la oficiul în cursul anului 1811 din cele 6 plase de comitat: Cehul Silvaniei, Hodod, Jibou, Pir, Sărmășag și Zalău rezultă preocupările organelor locale pentru reactivarea școlilor satești de tip etatist, asigurarea lor cu învățători, manuale școlare, spații de școală corespunzătoare.

Procedînd la o sumară analiză a conscripției școlare din 1811, cu toate lacunele existente în sistemul de întocmire și comunicare a datelor, ea ne oferă informații prețioase asupra stării educaționale în satele sălăjene la începutul secolului al XIX-lea, documentele înregistrînd la 1811 în 112 localități conscrise un total de 3.840 copii, din care școlarizați 1431, ceea ce reprezintă 37% per total, dar pentru români procentul coboară la 31%, avînd doar 858 școlarizați la un număr de 2735 copii români¹¹.

Chiar dacă rezultatele ordinelor sus menționate rămîn pentru perioada imediat următoare destul de modeste, politica duplicitară a habsburgilor ieșind pregnant în evidență și anume pentru a apărea în fața maselor ca sprijinitori ai aspirațiilor lor, emit dispoziții bune cu privire la întemeierea și organizarea școlilor, dar sprijinul material fiind foarte mic totul lăsat pe seama comunităților satești, documentele înregistrează o încercare timidă de revigorare a învățămîntului elementar etatist prin deschiderea unor școli noi la Aghireș, Dumuslău, Giurtelecul Șimleului, Orbău, Santău, Supuru de Sus, Vișoara etc.¹²

Legat de evoluția învățămîntului confesional sălăjan documentele informează despre sinodul vicarialicesc din 10 ianuarie 1850 desfășurat la Șimleu din inițiativa

⁸ *Idem*, VII, nr. 13—14, 14. aug. 1926, p. 1—2.

⁹ *Idem*, IV, nr. 14, 19 aug. 1923, p. 2.

¹⁰ *Școala noastră*, XIII, nr. 10, dec. 1936, p. 329.

¹¹ *Tara Silvaniei*, I, 1940, p. 19—27.

¹² *Școala noastră*, XII, nr. 6, iunie 1935, p. 297.

vicarului Alexandru Sterca Suluțiu hotărârile adunării constituind un îndreptar de organizare și îndrumare a învățământului primar din Sălaj timp de aproape 20 de ani pînă la constituirea pactului dualist austro-ungar. Redăm în continuare cîteva dispoziții ordonate de forumul preoțimii sălăjene în ianuarie 1850, trimise tuturor parohiilor din comitat: "a) Școala să se ridice pe locul comun și aproape de biserică, iar unde nu este loc comunitatea să-l cumpere; b.) Școala se va ridica și menține de comunitate; c.) Pentru cîștigul cărților de școală pe seama pruncilor săraci judele comunal și curatorul bisericii va lua măsurile ce le crede de cuviință pentru procurarea banilor pentru cărți; d.) Unde nu este dascăl sau cantor apt de a învăța pruncii acolo să fie preotul dator a-i învăța; e.) Preoții să arate poporenilor că națiunea română numai așa va fi fericită dacă va avea dragoste de școală etc. . . ."¹³

Documentele dovedesc că întreprinderea de școlarizare primește un puternic impuls în urma acțiunii inițiate de vicariatul din Șimleu, în condițiile în care forul tutelar bisericesc i-ar putea face răspunzător de situația precară din învățământul românesc de la sate și pe preoții respectivelor parohii. Se consemnează astfel, la 1857 în 124 de parohii sălăjene existența a 122 de școli sistematizate din care 102 cu edificii proprii, incluzînd o populație școlară de 7335 copii.¹⁴

După încheierea pactului dualist din 1867, toate pîrghiile de care dispunea statul: administrația, justiția, biserica, școala, armata, poliția, politica economică, colonizările, precum și o serie de măsuri abuzive, represive și de intimidare au fost utilizate de către guvernanți în contra intereselor românilor prigoniti, nedreptățiți și neasculțați în justele lor cereri, batjocoriți și umiliți de brutala politică de deznaționalizare forțată. În asemenea condiții opreliștite pe teren cultural devin din ce în ce mai accentuate căpătînd dimensiuni alarmante.

Se menționează în publicațiile sălăjene precaritatea condițiilor de desfășurare a învățământului românesc, ca urmare a măsurilor discriminatorii impuse de autorități în plan școlar la 1868, 1879, 1891, prin care se urmărea o maghiarizare forțată, întrucît 3 milioane de români erau lipsiți de universitate, de gimnazii și școli medii de stat comerciale, economice sau pedagogice, iar în școlile confesionale și chiar în grădinițele de copii s-a introdus obligativitatea limbii maghiare. Totalul acestor măsuri reprezenta un atentat la viața națională a românilor, deoarece se ataca cel mai scump tezaur — limba.

Cifrele statistice atestă pentru anul școlar 1906—1907 în 241 de comune sălăjene existența a 179 de școli confesionale românești cu 153 învățători calificați și a 46 școli de stat care dispun de 120 de învățători. Privind frecvența școlară pentru același ani de învățămînt se constată că dintr-un număr de 27172 copii înscriși (13.793 băieți și 13.379 fete) frecventau curent școala doar 18.873 elevi în procent de 69,45% din care români 10 350 din totalul de 16 255 (63,4%), iar maghiari 8152 din totalul de 10182 (80%), restul aparținînd altor naționalități. Paleta pe confesiuni a populației școlare cuprinde: 15.514 greco-catolici, 234 ortodocși, 7277 reformați, 1984 romano-catolici și 1364 israeliți.¹⁵

Legea Apponyi pusă în lucru la 1907, cînd regimul dualist căuta ieșiri dintre cele mai dure pentru a stăvili luptele de emancipare națională, viza în primul rînd „școlile populare” ale naționalităților din imperiu, românii îndeosebi, mai numeroși fiind cel mai mult afectați, a căror școală nici pînă atunci nu avusese o evoluție firească. Prin lege în școlile primare, care reprezentau alături de cîteva extrem de puține licee și ceva publicații cu viață mai lungă sau mai scurtă singurele instituții culturale românești din întreg imperiul, se ridica numărul orelor de limba maghiară de la 7 la 17 pentru ca respectiva limbă „să devină în scurt timp tezaur comun fiecărui cetățean”¹⁶.

La 19 aprilie 1907 corpul didactic sălăjan intuind consecințele dezastruoase ale proiectului de lege organizează în Șimleu un impunător protest popular sub forma unei adunări „măreată manifestare românească” la care vorbitorii combat tentativele îndreptate contra legitimei ființe etnice, cerînd autorităților abandonarea

¹³ *Idem*, nr. 7, sept. 1935, p. 336.

¹⁴ *Idem* nr. 9 nov. 1935, p. 426—427.

¹⁵ *Idem*, XIII, nr. 2—3, febr. — martie 1936, p. 59—63.

¹⁶ *Idem*, XII, nr. 10, dec. 1935, p. 474—475.

proiectului, deoarece nici un singur rînd din textul legii nu poate rezista celei mai indulgente critici, nici un singur paragraf nu e lipsit de greșeli grosolane de formă sau de fond, totul fiind formulat într-o condamnabilă neglijență și confuzie¹⁷.

Desconsiderind masiva mișcare de protest împotriva legii, aceasta este aplicată cu efecte dintre cele mai nefaste și pentru învățămîntul primar sălăjan, reușindu-se ca în aproximativ 10 ani numărul școlilor confesionale românești să scadă de la 179 la 132, respectiv la 124 școli confesionale greco-catolice cu 136 învățători și 8 școli confesionale ortodoxe cu 9 învățători, în timp ce pentru școlile de stat măghiare raportul cunoaște o altă formă, ajungîndu-se de la 46 școli în 1907 la 66 școli de stat pentru anul școlar 1917—1918¹⁸.

Încercarea de a lămuiri cadrul istoric local s-a materializat în numeroase cazuri și prin publicarea unui număr de monografii ale unor localități sălăjene, vicariate, parohii, instituții școlare sau biserici.

Intelctualitatea sălăjeană profesori, învățători sau preoți se apleacă asupra studierii și teoretizării unor probleme puse de realitatea locului, aceasta fiind singura cale pentru descoperirea unor valori spirituale locale, ce actualizate în conștiința publică relevă un trecut istoric și o tradiție culturală în măsură să exercite o influență decisivă asupra vieții social-politice prin reevaluarea critică a tradițiilor locale.

Remarcabile rămîn prin bogăția și varietatea informațiilor privind aspectele majore ale trecutului locului și a instituțiilor lui, monografiile de școli sălăjene. Revista „ȘCOALA NOASTRĂ” a inițiat chiar un concurs, premiînd primele 5 dintre cele mai reușite și complete monografii școlare, pe care de altfel le și publica în paginile sale în intervalul 1928—1934¹⁹. În totalitatea lor monografiile de școli abordează aspecte privind: timpul și împrejurările în care este atestată localitatea care găzduiește școala; evenimente majore desfășurate în teritoriu; situația școlară înainte de decretarea obligativității învățămîntului (specificul confesional al localnicilor, localul școlii, rezultate obținute, dascăli-salarizare, mijloace de învățămînt, date statistice privind numărul elevilor, cheltuieli cauzate de susținerea și întreținerea școlii); situația școlii după stabilirea obligativității învățămîntului „poporal” (caracterul școlii — confesional, comunal sau de stat, localul și modul de înzestrare, pregătirea învățătorului, date statistice privind frecvența școlară, lupta pentru menținerea și apărarea școlii, urmările amestecului statului și organismelor de control în viața școlii; eforturile învățătorilor în plan instructiv și educativ prin cultivarea limbii și conștiinței naționale)²⁰.

Rubrici permanente sugestiv intitulate „BIOGRAFIA DASCĂLILOR VREDNICI”, „DIN TRECUTUL DASCĂLIMII SĂLĂJENE”, „DIN TRECUTUL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI ROMÂNESC SĂLĂJAN” ocupă de asemenea în cadrul general al revistei menționate un rol de netăgăduită importanță, remarcat și de insistența cu care revista apela sistematic la cititorii săi pentru strîngerea de material istoric: documente, acte vechi, însemnări, corespondență ce prezintă importanță pentru lămurirea trecutului Sălajului. Este meritul incontestabil al redacției și colaboratorilor la aceste rubrici de a fi știut să facă din revistă un fișier actual al vieții culturale și spirituale sălăjene, înscriind în ansamblul publicisticii interbelice o serie de contribuții și priorități în ce privește investigarea și interpretarea, cit și volumul de informație istorică pusă în circulație. Prezența numărului mare de colaboratori reprezenta una din condițiile care asigură abordarea unei largi arii tematice, fără a se omite justa argumentare a fenomenelor petrecute în timpul și spațiul descris.

Larg interes pentru publicul cititor prezintă informațiile referitoare la activitatea desfășurată de Reuniunea Învățătorilor Români Sălăjeni. Înregistrată cu numărul 16356 din 1 august 1871 societatea se înscrie între primele de acest profil din țară.

În prima sa adunare din 10 sept. 1871 de la Șimleu se alege conducerea Reuniunii care cuprinde pe: Demetriu Coroian — președinte, Ioan Jarda din Aghireș

¹⁷ *Idem*, XIV, nr. 1—2, ian. — febr. 1937, p. 13—14.

¹⁸ *Idem*, XIII, nr. 2—3, febr. — mart. 1936, p. 59—63.; *Meseșul*, I, nr. 30, 28 aug. 1925, p. 4.

¹⁹ V. Toșa, în *Acta M. P.*, 12, 1988, p. 789—790.

²⁰ *Școala noastră*, IV, nr. 3, 1 febr. 1927, p. 65—68.

— vicepreşedinte, Ioan Chita din Pria secretar şi un consiliu format din 12 membri²¹. Din 15 mai 1874 Reuniunea are ca preşedinte pe Alimpiu Barbulovici iar ca vicepreşedinte pe Gavril Trifu, două personalităţi cu merite deosebite în mişcarea culturală şi naţională din Sălaj.

În prodigioasa sa activitate organizaţia învăţătorilor sălăjeni, prin lecţiile practice şi dizertaţiile pe teme pedagogice organizate, prin preocupările pentru culegerea şi valorificarea creaţiei populare, prin şezătorile culturale şi-a adus o contribuţie importantă la ridicarea prestigiului şcolii româneşti, la răspîndirea culturii în masele largi populare.

Conştient de misiunea sa, de necesitatea unei pregătiri profesionale pe măsura rolului său în societate, corpul didactic din învăţămîntul primar sălăjan era preocupat de statornicirea unei baze materiale corespunzătoare desfăşurării în condiţii optime a procesului de învăţămînt.

Contribuţii deosebite la activitatea didactică şi organizatorică desfăşurată de Reuniunea Învăţătorilor Români Sălăjeni şi-au adus numeroşi dascăli sălăjeni între care remarcăm pe Gavril Trifu în Zalău, Alexe Fedorca în Şimleu, Teodor Medanu în Hotoan, ultimii doi membrii ai impunătoarei delegaţii protestatară la tronul habsburgic din 1892²².

Stabilit în 1869 la Zalău, după studii universitare urmate la Budapesta, Gavril Trifu a căutat pentru învăţămîntul sălăjan o cale sigură şi eficientă pentru ca în condiţii istorice date, acesta să progreseze. Era calea unei îndrumări energice şi clare pe principii de ordin didactic şi organizatoric. A izbutit să dea un suflu novator vieţii şcolare, să-i găsească un sens sănătos şi fecund. Îndrumările didactice devenite frecvente erau expuse întotdeauna clar şi precis, ca să le înţeleagă şi să le urmeze toţi învăţătorii ori preoţii în calitate de directori şcolari. Printr-un raport prezentat la adunarea generală din 1878 intitulat „Lipsa mijloacelor creerii bibliotecilor populare şi şcolare” Trifu se arată preocupat de problema ardentă a producţiei şi asigurării cu carte şcolară propunînd chiar înfiinţarea pentru Reuniune a unei biblioteci pedagogice care să cuprindă printre altele cercetări cu privire la viaţa instituţiilor educaţionale²³.

În alte două lucrări ale sale „Contabilitatea simplă pentru şcoala populară”, respectiv „Creşterea şi instruirea fetelor noastre în şcolile populare”, autorul propune alcătuirea manualelor în aşa fel încît să formuleze precis şi coerent noţiunile, să dezvolte gîndirea şi în acelaşi timp să înfăţişeze erorile gramaticale din vorbirea şi scrierea populară²⁴. Limba naţională este ridicată în concepţia lui Gavril Trifu la rangul oficial de factor politic indispensabil pentru timpul mişcării naţionale. Ca urmare studiul profund al limbii române se impune cu cea mai mare seriozitate exprimîndu-şi convingerea în privinţa importanţei etnice a limbii.

În anul 1907 Ministerul instrucţiunii publice din Ungaria pe baza unui ordin emis anterior (Nr. 104509/1906) dispune la modul categoric schimbarea denumirii şi sigiliului Reuniunii prin suprimarea termenului de „români” deoarece folosirea lui contravine „demnităţii patriotice” a organizaţiei. În legătura cu această somaţie la 28 iunie 1907 adunarea generală a învăţătorimii la propunerea preşedintelui Alimpiu Barbulovici şi a lui Andreiu Cosma directorul Institutului de credit „Silvania”, adoptă o atitudine demnă hotărînd în unanimitate păstrarea vechii denumiri²⁵.

Acţiunea autorităţilor maghiare de transformare a şcolilor confesionale în şcoli de stat a fost de la început contrată cu vigoare şi hotărîre de atitudine energică a învăţătorimii sălăjene. Adunarea populară din 19 aprilie 1907 ținută la Şimleu a fost prin amploare, tărie şi forţă organizatorică cea mai puternică manifestare la adresa atentatului contra şcolilor confesionale. Slujitorii şcolii împreună cu conducătorii bisericii şi-au unit glasul de revoltă condamnînd legile şi actul marşav al autorităţilor care fac abstracţie „de dreptul sfînt şi firesc al omului de a dispune singur peste creşterea fiilor săi”²⁶.

²¹ *Idem*, XIII, nr. 8, oct. 1936, p. 275.

²² *Idem*, nr. 4, apr. 1936, p. 118.

²³ *Gazeta Sălajului*, IX, nr. 27, 13 aug. 1938, p. 1.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Şcoala noastră*, XIV, nr. 1—2, ian-febr. 1937, p. 11—14.

²⁶ *Ibidem*.

Reuniunea învățătorilor Români Sălăjeni a reacționat în termeni vehemenți printr-un protest adresat Asociației regnicolare a învățătorilor din Budapesta, împotriva măsurii abuzive luate de autoritățile maghiare (deși își dăduseră inițial acordul) de a interzice Congresul învățătorilor români din Transilvania proiectat pentru 24–25 aug. 1913 la Cluj, motivînd că acțiunea învățătorilor „valahi” ar fi „ilegală, nelegitimă, un atentat, o perfidie”²⁷. Lezați în orgoliul lor aristocratic, dar mai ales surprinși și indignați de curajul învățătorilor sălăjeni capabili de o asemenea ripostă energetică, membrii asociației budapestane reacționează prin intermediul organului lor oficial „Învățătorul”: „Se apără, scrie oficiosul că în congresul lor au de gînd să se ocupe de probleme social-pedagogice. E însă bătător la ochi că protestul face amintire numai la învățători români, stat liber și cetățeni liberi, dar nu nici într-un loc nu vorbesc de patria maghiară și cetățeni maghiari”²⁸.

Presa sălăjană interbelică, integrată organic presei românești angajate, este în chip practic după cum s-a dovedit o formă a avangardei timpului, un factor al conștiinței civice a intelectualității noastre. A fost o tribună istorică, de aceea ea nu poate fi privită în afara întregului flux al presei progresiste românești. Studiile istorice încetează să mai fie doar niște auxiliare puternice ale acțiunii politice, iar restituirea critică a faptelor devine o necesitate. Desigur presa singură este insuficientă pentru reliefaarea comportamentului oamenilor în iureșul unui eveniment istoric sau în judecarea sa. Sintem convinși că numai o cercetare sistematică a documentelor arhivistice, a memorialisticii, a presei, a literaturii, artei pot oferi prin coroborarea datelor oferite de fiecare gen de izvor istoric o veridică reconstituire și estimare valorică a faptelor trecutului.

NICULINA FELSEGGHI — VIOREL TOȘA

ASPECTS D'HISTOIRE LOCALE DANS LES PUBLICATIONS D'ENTRE-DEUX-GUERRES DANS LE DÉPARTEMENT SÁLAJ (II)

(Résumé)

La présente étude, basée sur des recherches concernant les publications d'entre-deux-guerres dans le département Sălaj, se propose de mettre en évidence toute une série de préoccupations remarquables dans la popularisation de l'histoire de cette ancienne contrée roumaine.

Continuant un travail antérieurement paru, dans lequel nous avons traité quelques aspects concernant les problèmes économiques, sociaux et politiques de la contrée, dans cette étude on insiste sur quelques éléments d'histoire culturelle, plus précisément des données sur l'enseignement (d'état ou confessionnel) dans Sălaj, l'activité de certaines sociétés, associations ou institutions à caractère culturel.

Le matériel historique contenu dans les publications d'entre-deux-guerres dans Sălaj (les articles à thème culturel y compris) est très divers: études, polémiques, commentaires critiques, notes bibliographiques, comptes rendus, articles de vulgarisation, présentations de documents ou fragments des oeuvres historiques plus étendues.

La tentative de clarifier le cadre historique local, loin de témoigner d'un esprit régional étroit, s'est concrétisée dans la publication de différentes études ou notes

²⁷ *Idem*, XIII, nr. 9, nov. 1936, p. 291–294.

²⁸ *Ibidem*.

concernant tous les aspects majeurs de l'histoire de Sălaj (antérieure ou contemporaine aux auteurs).

Il en résulte de la présente étude que le mouvement culturel dans Sălaj, compagnon permanent de la lutte d'émancipation nationale, a dû affronter, dans cette contrée aussi, des obstacles difficiles à surmonter imposés par la politique discriminatoire des gouvernants de Vienne et Budapest. Mais, bénéficiant de personnalités de première grandeur dans la vie politique et dans le mouvement culturel, les habitants de Sălaj ont eu eux-aussi leur contribution à maintenir toujours éveillée la conscience nationale aux temps où l'attentat à l'existence ethnique des Roumains était à l'ordre du jour.